

דף שבועי

להאמין בעתיד על דרכו הפרשנית והייחודית של הרב זקס

יצחק קראוס

שדה המערה הוא מאורע רב חשיבות" (שם, עמ' 49. להלן רק ציון העמודים), והראיה לכך היא שהתורה מדגישה שלוש פעמים את מעשה הקניין של המערה, ודווקא את הפן המשפטי שלו (בר' כה:ט, מט:ל; נ:ג). הסיבה לכך אליבא דהרב זקס היא: "ה' מבטיח, אבל אנחנו צריכים לפעול" (עמ' 51).

שתי הבטחות קיבל אברהם מהקב"ה: הבטחת הארץ והבטחת הזרע. אולם במציאות עומד אברהם בגיל מופלג – 137, כאשר אשת נעוריו הסתלקה לעולמה, ושתי ההבטחות טרם מומשו: על חלקת הקבר הקטנה שבחברון הוא צריך לנהל מ'מ עם בני חת ולשלם להם הון רב עבודה, ויצחק עדיין לא נשוי וצאצאיו אינם נראים באופק. אברהם אינו מתכנס באבלו על שרה, אלא מתחיל לפעול – קניית חלקת הקבר ומציאת אישה ליצחק, מתוך תפיסה המאמינה בהבטחת ה' המשולבת עם אקטיביזם אנושי: "ה' מבטיח, אבל מקיים איתנו ביחד". הרב זקס כותב שכך היה מעשה הצמצום בבריאת העולם, וזו הסיבה שנח היה צריך לעמול בבניית התיבה. לדבריו, מעשה הקניין של אברהם הוא רמז לדורות היאך קונים את ארץ ישראל: "א-להים נותן לנו את הכוח לפעול, אבל את המעשה אנחנו צריכים לעשות. מה שמשנה את העולם, מה שמגשים את יעודנו, איננו מה שה' עושה לנו, אלא מה שאנו עושים בשבילו" (ההדגשה במקור, שם).

מאמרו הראשון לפרשה עוסק אם כן ביחס של בן אנוש לא-להים, ובמקומה של האקטיביות האנושית מול הבטחת הא-ל. במאמרו השני, שכותרתו "להאמין בעתיד", הרב זקס מתייחס לשאלה האנושית: מהו מקור הכוח של אדם בגיל מופלג, אחרי שנחל אכזבות רבות, לקום לעשייה מתוך אמונה בהבטחת ה'? במבט מפוכח וריאלי, סיפורו של אברהם הוא סיפור טראגי; הוא בן 137, ורוב שנותיו המתין לבן שיירש אותו, כפי שהבטיח לו ה'. סוף סוף, לאחר שגדל הילד נצטווה אברהם לעקוד אותו על המזבח, ולא ערער על דרישה זו. אחרי אנחת הרווחה, בהישמע הציווי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנְּעָר" (בר' כב:יב), חווה אברהם רגעי אושר; הנה מתממשת ההבטחה הא-להית, אבל אז הגיעה בשורת האבל על מות שרה.

שבע פעמים הובטחה הארץ לאברהם, אבל כשהיה מעוניין לקבור את שרה בחברון לא היה לו אפילו ד' על ד' אמות של חלקת קבר. הרב זקס מציג תרחיש:

בשבוע זה, כ' בחשוון, חל יום הזיכרון השני של הרב יעקב צבי-יונתן זקס, והיו דברים אלו לזכרו ולעילוי נשמתו.

הרב זקס, שהיה פעיל שנים רבות בקרב יהודים דוברי אנגלית, נחשף לקהל דוברי העברית דרך ספריו שתורגמו לעברית, ובעיקר באמצעות ספריו על פרשת השבוע. כותרת המשנה של ספרו "שיג ושיח" היא: "קריאות חדשות בפרשת השבוע". כותרת כזו לספר על פרשות השבוע מעלה שאלה, כמה ניתן לחדש בקריאת הפרשות, במיוחד אחרי שנכתבו עליהן מאות אלפי פירושים? ואכן, לעיתים (קרובות), עיון בספר שנתהדר בכותרת מסוג זה מגלה שאין כאן קריאה חדשה בפרשה, אלא רעיונות קדומים בלבוש חדש. אולם, לא כך בספרו של הרב זקס; דבריו מעניקים היבטים אקטואליים לדברי התורה. אדגים זאת בפרשנותו המיוחדת של הרב זקס לפרשתנו, באמצעות שלושה מאמרים שונים היוצרים פסיפס אחד.

מאפיין מרכזי בפרשנותו הוא החיבור לחיים ע"י סיפור או אנקדוטה. לכן, הרב פותח את המאמר הראשון לפרשה בסיפור שהופיע בטיימס הלונדוני. שם רואיין אחד האישים מהקהילה היהודית, יהודי בן 92. לשאלת העיתונאי: "מדוע בגיל שבו אנשים מאיטים את הקצב, אתה מגביר את קצב העשייה שלך?" השיב היהודי: "כשאתה נעשה בן 92 אתה רואה את הדלת מתחילה להיסגר, ולי יש כל כך הרבה מה לעשות לפני שהדלת נסגרת. לכן, ככל שאני מזדקן כך אני צריך לעבוד קשה יותר" (שיג ושיח, א, עמ' 49). כיצד קשור הסיפור, היפה בפני עצמו, לפרשתנו? התשובה של הרב זקס היא באמצעות אנלוגיה לאברהם בן ה-137.

בפרשתנו משולבים שלושה אירועים בחיי אברהם: 1. קניית הקבר לשרה; 2. מינוי שליח למציאת חתן ליצחק; 3. נישואיו המאוחרים של אברהם לקטורה, המתוארים בסוף הפרשה. כמו אותו יהודי אנגלי, שהוזכר לעיל, כך אברהם נדרש לאקטיביות בסוף ימיו. פרשנים רבים שואלים מדוע הקדישה התורה פסוקים רבים לתיאור הקניין של חלקת הקבר לשרה ולסיפור מעשה השידוך של יצחק? הרב זקס משיב בדרכו הייחודית, המחברת את הסיפור המקראי לסיפור חייו של כל אדם ואדם. הוא מציין ש"קניית

* הרב פרופ' יצחק קראוס, המדרשה, המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר אילן.

המצווה שלו, ונפטר חודש לפני יום הולדתו ה-114. הוא איבד את רעייתו ואת שני בניו במשפחות אושוויץ, ובעת השחרור שרד כיחיד מכל משפחתו, במשקל של 37 ק"ג. הוא החל לבנות את חייו, נישא לשורדת שואה, הקים משפחה, עלה לארץ ישראל והקים בחיפה מפעל לממתקים. הוא זכה לקיים בר-מצווה שנייה בגיל 113, ובעודו עטוף בטלית הפרושה על ילדיו וניניו הוא אמר להם: "אני איש אחד! תראו כמה אנשים הבאתי לעולם" ("רעיונות משני חיים", עמ' 22). באמצעות ישראל קריסטל ז"ל מסביר הרב זקס את הפסוק: "וַיָּגֵעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ" (בר' כה:ח). זהו תיאור שלכאורה אינו תואם את הביוגרפיה של אברהם. ישראל קריסטל סבל ודאי בראשית דרכו. עם זאת, מבטו לעתיד והמשפחה שהקים הותירו אותו "זקן ושבוע".

דרכו הפרשנית של הרב זקס עם המבט הדו-ממדי על סיפורי התורה, המשולבים ומוסברים על ידי סיפור חייו של עם ישראל בהווה, הם אכן "קריאה חדשה" של פסוקי התורה. הרב זקס נע מן העבר אל ההווה, ומן ההווה אל העבר, כי זהו סיפורו הגדול של עם ישראל. הרב זקס עורך את המסעות הללו תוך שימוש בארגז כלים עשיר ורחב דעת: היסטוריה, פילוסופיה, פסיכולוגיה, אנתרופולוגיה, כלכלה ועוד. כל זאת במטרה להגיש את פרשות השבוע כהדרכה לחיים יהודיים בהווה, ככותרת ספרו האחרון על הפרשות: "רעיונות משני חיים". וכך הוא כותב: "שיג ושיח הוא הניסיון שלי לשמוע, בתוך דברי הנצח של הקב"ה, את דבריו אל ההווה" (הקדמה לספרו "שיג ושיח").

הביוגרפיה המיוחדת של הרב זקס והדרך שבה הגיע לעולם הרבנות עד לתפקיד הרב של בריטניה ידועים. דבריו בפרשה זו יש בהם תיאור למסכת חייו המיוחדת:

א-להים נכנס לחיינו כקריאה מן העתיד. הוא כמו מנופף לנו בידו מקצה אופק הזמן, מפציר בנו לצאת למסע ולבצע משימה, שאיכשהו, בדרכי הנסתרות של הבורא, נולדנו כדי למלא. אינינו נמצאים בעולם במקרה. אנחנו כאן כי ה' רצה שנהיה כאן, ומפני שיש משימה שנועדנו להגשים. לא קל לגלות מהי... אבל לכל אחד יש משהו שא-להים קורא לו לעשות ("שיג ושיח", עמ' 54).

הרב זקס ז"ל נרתם למשימה החשובה של קריאה בשם ה' בעולם המודרני, ועלינו להמשיך את מסע חייו בלימוד משנתו, ובקריאה בשם ה' בעולם כולו. תנצב"ה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

[f](#) הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

לו סופר לנו שהוא בילה את שארית ימיו בעצבות ובהתבוססות בזיכרונות, לא היינו מופתעים. הוא עשה את כל מה שא-להים ביקש ממנו, אך קשה לומר שקיבל את כל מה שא-להים הבטיח לו (עמ' 52).

הבטחת הארץ לא התקיימה, ונותר לו בן שכמעט הוקרב על המזבח. בנו ממשיכו טרם נישא, ולא הביא צאצאים. בקצרה: "לאברהם היו כל הסיבות שבעולם לשבת לרחם על עצמו" (שם).

כאן מדויק הרב זקס. הוא מוצא מכה משותף בין שלושת הנושאים בפרשה: אברהם נכנס לקדחת של עשייה, שמטרתה לממש בעצמו את שתי הבטחות ה', הבטחת הארץ והבטחת הזרע: "וַיִּקַּם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ" (בר' כג:ג) – זו פנייה לאקטיביות אנושית למילוי חלקו בהבטחה הא-להית, קניית המערה ומציאת אישה ליצחק. יש הבטחה א-להית נוספת: "אֲבָהֶם מֵעַל פְּנֵי" (בר' יז:ד), וגם אותה אברהם ממלא, ובגיל מופלג הוא נושא את קטורה לאישה. יש אומרים שנולדו לו ממנה 8 ילדים. הרב זקס כותב: "הפעלתנות אמנם צורכת אנרגיה, אבל היא מטעינה אותנו באנרגיה" (עמ' 51).

בנקודה זו הרב זקס מקשה: איך מתגברים על טראומה ועל אובדן? "מה נתן לאברהם את הנחישות, את יכולת להמשיך, את שלמות הרוח?" (עמ' 53). בתשובתו הוא משלב את הגיבור המקראי, אברהם, עם גיבורי ההווה, המשולבים במשנתו פעמים רבות – הגיבורים שורדי השואה.

את התשובה למדתי מהאנשים שהיו מוריי לאומץ מוסרי: ניצולי שואה שהייתה לי הזכות להכיר. איך – תהיתי, הם ממשיכים הלאה, עם הזיכרונות, המראות והמוראות? אנו יודעים שחיילים בריטים ואמריקנים ששחררו את מחנות ההשמדה לא שכחו לעולם את אשר ראו... ואם כך קרה לאנשים שרק ראו מחנה ריכוז ביום שחרורו, ודאי מסויטים לאין שיעור הם חיי מי שהיה אסיר במחנה וחווה את האימה ואת הייסורים. ובכל זאת, הניצולים שהכרתי נאחזו בחיים בעקשנות שאין כמוה, רציתי להבין מה נתן להם את הכוחות (שם).

שורדי השואה העסיקו רבות את מחשבתו של הרב, ולדבריו הוא גילה לבסוף את סוד ההישרדות היהודית – המבט לעתיד:

רוב האנשים הללו לא דברו על העבר, אפילו לא עם בני זוגם, אפילו לא עם ילדיהם. הם התמקדו בבניין חיים חדשים בארץ חדשה. הם למדו את השפה ואת המנהגים, הם מצאו עבודה. הם בנו קריירה. הם התחתנו והולידו. הם, שאיבדו את משפחותיהם, היו כמשפחה איש לרעהו. הם הסתכלו קדימה, לא לאחור. הם בנו עתיד (שם).

לדבריו, זהו ההסבר לתופעה הידועה שדור זה לא דיבר על מאורעות השואה, כפי שהוא מנסח תפיסה זו: "תחילה עליכם לבנות את העתיד, ורק אז תוכלו לחזור ולהתאבל אל העבר" (שם). הרב זקס מביא כדוגמה את שורד השואה הידוע פרופ' ויקטור פרנקל, שהגשים תפיסה זו בחייו: "פרנקל לימד אנשים לבנות עתיד, או ליתר דיוק לשמוע את העתיד הקורא להם (הדגשה במקור, עמ' 54).

במאמר נוסף לפרשתנו, בספרו: "רעיונות משני חיים", הרב זקס מביא דוגמה מ"האיש הזקן בעולם". ישראל קריסטל, שורד שואה שחגג מאה שנה ליום בר